

Posudek habilitační práce Mgr. Lucie Česálkové, Ph.D.

Název: *Atomy věčnosti. Český krátký film 30. až 50. let.*

Ústav filmu a audiovizuální kultury

Filosofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně

Obor: Teorie a dějiny divadla, filmu a audiovizuální kultury

Dr. Česálková (*1983) předkládá jako habilitační práci monografii, která nejen že okamžitě po vydání zarezonovala v odborné filmové veřejnosti, ale na kterou tato veřejnost téměř padesát let čekala. Jakkoliv se zabývá pouze třicetiletým obdobím české kinematografie, jde o podstatný příspěvek k naší historiografii.

Předně je velmi vhodně zvoleno zkoumané období. Roky 1935 až 1959 jsou z hlediska společensko-politického zcela nesourodými etapami československé historie, nicméně v oblasti krátkého filmu jsou soudržným celkem. V těchto letech se v logické národní a osvětové tradice konstituovala výrobní základna krátkého filmu. Stát samotný, nebo jeho instituce, měly na vzniku této tvorby zájem – a jak v podmínkách první republiky, druhé republiky, protektorátu, třetí republiky, tak i po únoru 1948 se snažil tuto tvorbu uchopit, systematizovat a využít pro své aktuální účely. Zároveň se krátkého filmu ještě nezačaly týkat impulsy 60. let, které jej pak razantně proměnily. Přínosem autorky je průkaznost. Česálková ukazuje, že i **ve své různosti a dobové podmíněnosti státem podporovaná tvorba těchto tří desetiletí tvoří celek**. Že státní (politické) zakázky „výchovy občana“ nebyly doménou až komunistické propagandy, tedy období po reorganizaci Krátkého filmu podle sovětských vzorů. Systémová podpora krátkého filmu byla logickým vyústěním prvorepublikové tradice a naplněním obecných představ o poslání tohoto typu tvorby.

Titul práce *Atomy věčnosti* není jen parafrází názvu experimentálního filmu Čeňka Zahradníčka a Vladimíra Šmejkalů z roku 1934 (*Atom věčnosti*). Spojení atomů a věčnosti je pro autorku i metaforou – krátké filmy jsou „marginální dlouhodobé užitečnosti neustále přepisující svůj význam, a to nejen v čase, ale i v prostoru“. Tento snímek je navíc pro Česálkovou přístupovým klíčem k tématu. Obsahuje v sobě „gesto experimentu, gesto hledání nových, nekonvenčních vyjadřovacích prostředků, gesto avantgardní“. A objevnost je magnetickou horou, za kterou badatelka fascinovaně jde.

Autorka zkoumá účelové filmy, vzniklé na zakázku, filmy školní (vzdělávací), zdravotní, branné, filmy podporující národní identitu, ale také

hospodářskou politiku státu (agitační, zdravý životní styl, podpora rodiny a zaměstnanosti). A je jí lhostejné, zda vznikly nebo zůstaly jen v záměru a či využívají prvky animace nebo inscenace. „Přestože byly krátké filmy označovány za jepice pomíjivého významu, reagující na aktuální poptávku a sloužící k aktuálnímu účelu, očekávalo se, že některými svými rysy, především uměleckým zpracováním, ale i jako dokumenty své doby, překročí význam svého aktuálního úkolu jako schránky uchováující nejen filmový důkaz materiality dobového světa, ale i myšlení a priorit soudobé společnosti.“

Poukazuje také na to, že krátký film byl i tehdy přestupní stanicí či řemeslnou školou pro řadu režisérů hraného filmu (Jiří Weiss, Bořivoj Zeman, František Sádek, K. M. Walló, Vladimír Čech, Jiří Krejčík).

Je ale sympatické, že Lucie Česálková nepodlehla módním analytickým praktikám, například, že nezavrhla synchronní metody. Svůj přístup zakotvila v německé tradici konceptuálních dějin, tedy dějin konceptů postulovaných Reinhartem Koselleckem. To jí umožnilo kombinaci, v níž těžko uchopitelnou látku rozparcelovala na koncept občana, koncept výchovy, koncept výrobních podmínek apod., **zároveň** však badatelka látku sleduje v čase, v „dobovém, sociálním a politickém kontextu“.

Výsledek pak demontuje vžitě stereotypy o české krátké filmové tvorbě **a zároveň v každém z jednotlivých konceptů ukazuje jeho složité propojení nejen se socio-kulturním a politickým milieu každé chvíle**, ale též souvislost s vývojem a tradicí. Tato dimenze chyběla Antonínu Navrátilovi, jenž „své“ dějiny českého dokumentu (*Cesty k pravdě či lži*, 1969) pojal v časovém historickém vývoji a autorsky, selektivně, vytyčil mezníky včetně jejich hodnotového znaménka. Myslím, že teprve kombinace obou těchto publikací, Navrátilovy i Česálkové, utváří ucelený i mnohoúhelný obraz českého krátkého filmu 30.–50. let, neboť se rovnocenně doplňují.

S prací lze samozřejmě i polemizovat. Některé výtky jsme si již s habilitantkou „vyříkali“ jak osobně, tak skrze tisk, proto jen upozorním na to, že její touha po hledání skrytého esteticko-tvůrčího potenciálu, případně avantgardního gesta, je vybíráním perliček ze dna. Tedy jde (podobně jako u Navrátila) o metodu značně selektivní. Díky tomu se do práce nedostaly práce nezáživné a toporné, tvořící však podstatnou početní část tohoto typu tvorby. Dále je pozoruhodné, že autorce „vypadlo“ filmové zpravodajství, které sice bylo omezenějším tvůrčím polem, avšak plnilo podobné cíle jako krátké filmy. A do třetice se domnívám, že v textu nejsou díky důrazu na užitek, případně užitečnost filmu, zvýznamněna i ryze politická díla jako portréty Gottwalda apod., a zejména po všech stránkách nejstrašnější snímek československé propagandy *Běda tomu, srze koho pohoršení přichází* (1950).

Tyto otázky je možné brát jako podněty do diskuse. Odhlédnuto od nich, je **práce *Atomy věčnosti* zralým vědeckým dílem, zásadně přispívajícím do českého filmově-vědného diskurzu.** Lucie Česálková osvětlila podstatné období českého krátkého filmu, období, v němž film, jeho zadavatelé, výrobci i autoři zakládali jeho tradici a roli ve společnosti. Přemýšlí o něm jinak, nově a objevně. Dokládá, že jde o pozitivní součást živé kultury, protože je aktivně zapojená svým výchovným a vzdělávacím posláním do formování postojů diváků-občanů, navíc s tradicí klenoucí se nad všechny politické režimy. Jakoby se v Česálkové fragmentalizaci problém výroby a role krátkého filmu rozpadal na prvočinitele, vpravdě na atomy, přičemž je vzápětí autorka vyrovnává do přehledných řad. A protože za tím stojí i nezměrná heuristická práce, je možné pokládat knihu nikoli jen za atom, nýbrž za stavební kámen reflexe českého filmu, jehož životnost může být téměř věčná.

Naopak přihlédnuto k ostatní tvůrčí a organizační činnosti Mgr. Lucie Česálkové, Ph.D., k jejímu soustředěnému a soustavnému zájmu o okrajové části české kinematografie, k hlubokým analýzám výchovného potenciálu krátkých filmů (*Film před tabulí. Počátky školního filmu v prvorepublikovém Československu*, 2010), ke kterému vede i své studenty (viz práce *Film – náš pomocník. Studie o (ne)užitečnosti českého krátkého filmu 50. let*, 2015), k jejím mnohým zahraničním publikacím a citacím (*Film as Diplomat. The Politics of Postwar Screenings at Czechoslovak Foreign Embassies* ve *Film History* č. 27/2015) a dále k její mnohaleté redaktorské i pedagogické činnosti, jeví se habilitantka vhodnou kandidátkou na pedagogicko-vědecký postup.

Proto bez sebemenších pochybností, ba naopak s radostí doporučuji ctěné habilitační komisi i Vědecké radě Filosofické fakulty Masarykovy univerzity, aby jí titul docent byl udělen.

doc. MgA. Martin Stoll, Ph.D.

Institut komunikačních studií a žurnalistiky
Fakulta sociálních věd Karlovy Univerzity v Praze

V Praze 12. 5. 2016